

פרשת משפטים – ראשון

כא ^(א) ואלה המשפטים א ואלו, דיניא, אשר תשים לפניהם: דתסדר קדמיהון.

כב ^(ב) ואלה המשפטים: כל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים ואלה מוסרי על הראשונים מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח לומר לה שששים סנהדרין אצל המקדש ^(ס"א המזבח ופרש בעניה): אשר תשים לפניהם: אמר לו הקב"ה למשה לא תעלה על דעתך ולומר אשנה להם הפרק וההלכה ב' או ג' פעמים עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה ואני מטריח על עצמי להבינם טעמי הדבר ופרושו לך נאמר אשר תשים לפניהם בשלחן הערוד ומכון לאכול לפני האדם: לפניהם: ולא לפני עבדי כוכבים ואפי' ידעת בדין אחד שהם דניו אותו כדיני ישראל אל תביאנהו בערכאות שלהם שיהמביא דיני ישראל לפני ארמים מחלל השם ומיקר שם העובד כוכבים להשביחם ^(ס"א להחשיבם) שנאמר כי לא כצורנו צורם ואוליבנו פלילים כשאויבינו פלילים זהו עדות לעלוי יראתם:

כג ^(ג) כי תקנה עבד עברי שש ב ארי תזבון עבדא שנים יעבד ובשבעת יצא בר ישראל שית שנין לפלח; ובשביעית לחפשי חנם: ופוק לבר חורין, מגן.

כד ^(ד) כי תקנה עבד עברי: עבד שהוא עברי או אינו אלא עבדו של עברי עבד כנעני שלקחתו מישראל ועליו הוא אומר שש שנים יעבוד ומה אני מקים והתחלתם אותם בלקוח מן הכנענים אבל בלקוח מישראל יצא בשש ת"ל כי ימכר לה אחיה העברי לא אמרתיו אלא באחיה: כי תקנה: מיד ב"ד ששכרוהו בגנבתו כמו שנאמר אם אין לו ונמכר בגנבתו או אינו אלא במוכר עצמו מפני דחקו אבל מכרוהו בית דין לא יצא בשש כשהוא אומר וכי ימוך אחיה עמך ונמכר לה הרי מוכר עצמו מפני דחקו אמור ומה אני מקים כי תקנה בנמכר בכית דין: לחפשי: לחירות:

כה ^(ה) אם-בגפו יבא בגפו יצא ג אם רבוניה ייעול, אם-בעל אשה הוא ויצאה בעל אתתא הוא, אשתו עמו: ותפוק אתתיה עמיה.

כו ^(ו) אם-בגפו יבא: שלא היה נשוי אשה כתרגומו אם בלחודוהי ולשון בגפו בגפו שלא בא אלא כמות שהוא יחדי בתוך לבושו בכנף בגדו: בגפו יצא: מגיד שאם לא היה נשוי מתחלה אין רבו מוסר לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים: בעל אשה הוא: ישראלית ^(מכילתא): ויצאה אשתו עמו: וכי מי הכניסה שתצא אלא מגיד הכתוב שהקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו וכניו:

כז ^(ז) אם-אדניו יתן-לו אשה ד אם רבוניה יתין ליה וילדה-לו בנים או בנות אתתא, ותלד ליה בנים האשה וילדיה תהיה תמי לרבוניה, והוא, לאדניה והוא יצא בגפו: ופוק בלחודוהי.

כח ^(ח) אם אדניו יתן לו אשה: מכאן שהרשות ביד רבו למסור לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים. או אינו אלא ישראלית ת"ל האשה וילדיה תהיה לאדניה הא אינו מדבר אלא בכנענית שהרי העבריה אף היא יוצאה בשש ואפלו לפני שש אם הביאה סימניו יוצאה שנאמר אחיה העברי או העבריה מלמד שאף העבריה יוצאה בשש:

כט ^(ט) ואם-אמר יאמר העבד ה ואם מימר יימר, אלהי את-אדני את-עבדא, רחמינא ית אשתו ואת-בני לא אצא בני; לא אפוק, בר חפשי: חורין.

ל ^(י) את אשתי: השפחה:

לא ^(יא) והגישו אדניו אל- ו ויקרבניה רבוניה, האלהים והגישו אל-ה'לת לקדם דיניא, ויקרבניה או אל-המזונה ורצע אדניו מזונתא; וירצע רבוניה את-אינו במרצע ועבדו ית אדניה במרצאא, לעלם: ויהי ליה עבד פלח לעלם.

לב ^(יב) אל האלהים: לבית דין צריך שיהיה במוכרו ששכרוהו לו ^(מכילתא): אל הדלת או אל המזונה: יכול שתהא המזונה כשהה לרצוע עליה ת"ל ונתתה באזנו ובדלת. בדלת ולא במזונה הא מה ת"ל או אל המזונה הקיש דלת למזונה מה מזונה מעומד אף דלת מעומד: ורצע אדניו את אזנו הימנית או אינו אלא של שמאל תלמוד לומר און און לגזרה שיה נאמר כאן ורצע אדוניו את אזנו ונאמר במצורע תנוד אזנו הימנית. מה להלן הימנית אף כאן הימנית. ומה רצה און להרצע מפל שאר אברים שבגוף אמר ר' יוחנן בן זכאי און זאת ששמצה על הר סיני לא תגנוב והלך וגנב תרצע ואם מוכר עצמו און ששמצה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו תרצע. ר"ש היה דורש מקרא זה כמין חומר ^(ר"ל קשר צרור מבוסס שתולין בצנאר לחכשט) מה נשתנו דלת ומזונה מפל כלים שבבית אמר הקב"ה דלת ומזונה שהיו עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרת כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם: ועבדו לעולם: עד היובל או אינו אלא לעולם כמשמעו. ת"ל ואיש אל משפחתו תשובו מגיד שמשנים שנה קריתם עולם ולא שהיה עבדו כל ג' שנה אלא עובד עד היובל בין סמוך בין מופלג:

לג ^(יג) וכי-ימכר איש את-בתו ז וארי יזבין גבר ית לאמה לא תצא כצאת ברתיה, לאמהו לא העבדים: תפוק, כמפקנות עבדיא.

לד ^(יד) וכי ימכר איש את בתו לאמה: בקטנה הכתוב מדבר יכול אפלו הביאה סימנים אמרת קל וחומר ומה מכרה קודם לכן יוצאה בסימניו כמו שכתוב ויצאה חנם אין כסף שאנו דורשים אותו לסימני נערות שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר ^(מכילתא): לא תצא כצאת העבדים: כיצאת עבדים כנענים שיוצאים בשן אכל זו לא תצא בשן ועין אלא עובדת שש או עד היובל או עד שתביא סימניו וכל הקודם קודם לחירותה ונותן לה דמי עינה או דמי שניה או אינו אלא לא תצא כצאת העבדים בשש וביוכל ת"ל כי ימכר לה אחיה העברי או העבריה מקיש עבריה לעברי לכל יציאותיו מה עברי יוצא בשש וביוכל אף עבריה יוצאה בשש וביוכל ומהו לא תצא כצאת העבדים לא תצא בראשי אברים כעבדים כנענים יכול העברי יוצא בראשי אברים ת"ל העברי או העבריה מקיש עברי לעבריה מה העבריה אינה יוצאה בראשי אברים אף הוא אינו יוצא בראשי אברים:

לה ^(טו) אם-רעה בעיני אדניה ח אם בישת בעיני אשר-לא ^(לו) יעדה והפדה רבוניה, דיקמה ליה לעם נכרי לא-ימשל ויפרקנה: לגבר אחרון למכרה בבגדו-בה: במשליטה בה.

לו ^(טז) אם רעה בעיני אדניה: שלא נשאה חן בעיניו לכנסה ^(מכילתא): אשר לא יעדה: שהיה לו ליעדה ולהכניסה לו לאשה וכסף קנייתה הוא כסף קדושה וכאן רמז לה הכתוב שמצוה ביעור ורמז לה שאינה צריכה קדושין אחרים: והפדה: יתן לה מקום להפדות ולצאת שאף הוא מסרע בפדינה ומה הוא מקום שנותן לה שמגרע מפדינה במספר השני' שעשתה אצלו כאלו היא שכורה אצלו, כיצד הרי שקנאה במנה ועשתה אצלו ב' שנים אומרים לו יודע היית שעתידי לצאת לסוף שש שנה נמצא שקנית עבדות כל שנה ושנה בששית המנה ועשתה אצלה ב' שנים הרי שלישית המנה טול שני שלישיות המנה ותצא מאצלה: לעם נכרי לא ימשל למכרה: שאינו רשאי למכרה לאחר לא האדון ולא האב: בכגורו בה: אם בה לכגור בה שלא לקים בה מצות יעור וכן אביה מאחר שבגר בה ומכרה לזה:

לז ^(טז) ואם-לבנו ייעדנה ט ואם לבריה, יקנמה במשפט הבנות יעשה-לה: כהלכת בנת ישראל, יעבדי לה.

לח ^(יז) ואם לבנו ייעדנה: האדון מלמד שאף בנו קם תחתיו ליעדה אם ירצה אביו ואינו צריך לקדשה קדושין אחרים אלא אומר לה הרי את מיועדת לי בכסף שקבל אביך בדמיו: כמשפט הבנות: שאר כסות ועונה:

לט ^(יח) אם-אחרת יקח-לו יאם אחרנתא, יסב ליה שארה בסותה וענתה לא זיונה כסותה וענתה, לא ימנע: יגרע:

לך ^(יט) אם אחרת יקח לו: עליה ^(מכילתא): שארה כסותה וענתה לא יגרע: מן האמה שיעד לו כבר: שארה: מזונות: כסותה: כמשמעו: עונתה: תשמיש:

לא ^(כ) ואם-שלש-אלה יא ואם תלת אליו לא יעשה לה ויצאה חנם אין יעבד, לה: ותפוק מגן, דלא כסף.

לב ^(כא) ואם שלש אלה לא יעשה לה: אם אחת משלש אלה לא יעשה לה ומה הן השלש ייעדנה לו או לבנו או יגרע מפדינה ותצא וזה לא יעדה לא לו ולא לבנו והיא לא היה בקדה לפדות את עצמה: ויצאה חנם: רבה לה יציאה לזו יותר ממה שרבה לעבדים ומה היא היציאה ללמדך שתצא בסימניו ותשקה עמו עוד עד שתביא סימניו ואם הגיעו שש שנים קודם סימניו כבר למדנו שתצא שנא' העברי או העבריה ועבדך שש שנים ומהו האומר כאן ויצאה חנם שאם קדמו סימנים לשש שנים תצא בהן. או אינו אומר שתצא אלא בבגרות ת"ל אין כסף לרבות יציאת בגרות ואם לא נאמרו שהיה הייתי אומר ויצאה חנם זו בגרות לך נאמרו שניהם שלא לתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק:

לג ^(כב) מכה איש ומת מות י דמיחיי לאנש יומת: ויקטלניה, אתקטלא יתקטיל.

לד ^(כג) מכה איש ומת: כמה כתובים נאמרו בפרשת רוצחין ומה שבדיי לפרש למה באו כלם אפוש: מכה איש ומת: למה נאמר לפי שנאמר ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת שומע אני הכאה בלא מיתה ת"ל מכה איש ומת אינו חייב אלא בהכאה של מיתה. ואם נאמר מכה איש ולא נאמר ואיש כי יכה הייתי אומר אינו חייב עד שיכה איש. הכה את האשה ואת הקטן מניו ת"ל כי יכה כל נפש אדם אפי' קטן ואפי' אשה. ועוד אלו נאמרו מכה איש שומע אני אפלו קטן שהכה והרג והא חייב ת"ל ואיש כי יכה ולא קטן שהכה ועוד כי יכה כל נפש אדם אפי' נפלים כמשמע ת"ל מכה איש שאינו חייב עד שיכה בן קנמא הראוי להיות איש:

לה ^(כד) ואשר לא צדה והאלהים יג ודלא כמן ליה, אנה לידו ושמתו לה מקום ומן קדם יי אתמסר לידיה ואשוי לה אתר, אשר ינום שמה: דיערוק לתמן.

לז ^(כה) ואשר לא צדה: לא ארב לו ולא נתכוון צדה: לשון ארב וכן הוא אומר ואתה צודה את נפשי לקחתה ולא יתכן לומר צדה לי הצד ציד שצדת חיות אין נופל ה"א בפועל שלה ושמ דבר בה ציד וזה שם דבר בו צדיה ופועל שלו צודה וזהו פועל שלו צד. ואומר אני פתורנו כתרגומו ודלא כמן ליה. ומנחם חבור בחלק צד ציד ואין אני מודה לו ואם יש לחברו באחת ממחלוקת של צד נחברנו בחלק על צד תנשאו צדה אורה מקליו לצד עלאה ממלל אף כאן אשר לא צדה לא צדד למצוא לו שום צד מיתה ואף זה יש להקרה עליו מכל מקום לשון ארב הוא: והאלהים אנה לידו: זמן לידו לשון לא תאנה אלהך רעה לא יאנה לצדיק כל און מתאנה הוא לי מודמן למצוא לי עזה: והאלהים אנה לידו: ולמה תצא זאת מלפניו הוא שאמר דוד כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע ומשל הקדמוני הוא התורה שהיא משל הקב"ה שהוא קדמונו של עולם והיכן אמרה תורה מרשעים יצא רשע והאלהים אנה לידו במה הכתוב מדבר בשני בני אדם אחד הרג שונג ואחד הרג מזיד ולא היו עדים בדבר שיעידו זה לא נהרג וזה לא גלה והקב"ה מזמין לפונדק א' זה שהרג במזיד יושב תחת הסלם וזה שהרג שונג עולה בסולם ונופל זה על זה שהרג במזיד והורגו ועדים מעדים עליו ומחייבים אותו לגלות נמצא זה שהרג בשונג גולה וזה שהרג במזיד נהרג: ושמתו לה מקום: אף במדבר שנינו שמה ואי זה מקום קולטו זה מתנה ליה:

לח ^(כז) וכי-יזד איש על-רעהו יי וארי ירשע גבר על להרגו בערמה מעם מזבחי חבריה, למקטליה התקנונו למות: תדברניה למקטל.

לז ^(כח) וכי יזיד: למה נאמר לפי שנאמר מכה איש וגו' שומע אני אפלו רופא שהמית ושלח בית דין שהמית במלקות ארבעים והאב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו והשונג תלמוד לומר וכי יזיד ולא שונג להרגו בערמה ולא שלח בית דין והרופא והרודה בנו ותלמידו שאף על פי שהם מזידין אין מערימין מעם מזבחי: אם היה כהן ורוצה לעבוד עבודה תקנונו למות:

לז ^(כט) ומכה אביו ואמו מות י דמיחיי לאבוי וילאמה, אתקטלא יתקטיל.

לז ^(ל) ומכה אביו ואמו: למה נאמר לפי שהוא אומר איש אשר קלל את אביו. אין לי אלא איש שקלל את אביו. אשה שקללה את אביה מנין ת"ל ומקלל אביו ואמו סתם בין איש ובין אשה אם בן למה נאמר איש אשר קלל להוציא את הקטן: מות יומת: בסקילה וכל מקום שנאמר דמיו בו בסקילה ובניו אב לכלם באבון ירמו ואיתם דמיהם כס ובמקלל אביו ואמו נאמר דמיו בו:

לח ^(לא) וכי-יריבו אנשים והכה יי וארי ינהצו גבריו איש את-רעהו באבן או באבנא או בכרמיזא; באגרף ולא ימות ונפל ולא ימות, ויפול למישב:

לז ^(לב) וכי יריבו אנשים: למה נאמר לפי שנאמר עין תחת עין לא למדנו אלא דמי אבריה אבל שבת ורפוי לא למדנו לך נאמרה פרשה זו: ונפל למשכב: כתרגומו ויפול לבוטלן לחלי שמכסלו ממלאכתו:

לז ^(לג) אם-יקום והתהלך בחיון ט אם יקום ויהליך על-משענתו ונקרה המכה וקא מחיא: לחוד רק שבתו יתן ורפא ורפא: בטלניה יתין, ואגר

לז ^(לד) על משענתו: על בוריו וכחו: אסיא ישלים. ונקרה המכה: וכי תעלה על דעתך שהרג זה שלא הרג אלא ללמדך כאן שחובשים אותו עד שנהאיה אם יתרפא זה וכן משמעו כשקם זה והלך על משענתו ונקרה המכה אבל עד שלא יקום זה לא נקרה המכה: רק שבתו: בטול מלאכתו מחמת החלי אסרע ידו או רגלו רואין בטול מלאכתו מחמת החלי כאלו הוא שומר קשאין שהרי אי לאחור החלי אינו ראוי למלאכת יד ורגל והוא ככר נתן לו מחמת ונקר דמי ידו ורגלו שנאמר יד תחת יד רגל תחת רגל: ורפא ורפא: כתרגומו. ישלם שכר הרופא: